

Pre rodičov a pedagógov

Jan Svoboda

Agresia a agresivita v predškolskom a mladšom školskom veku

PhDr. Jan Svoboda vyučuje na pedagogickej fakulte Ostravskej univerzity v Ostrave. Pôsobí ako poradenský psychológ, supervízor a akreditovaný lektor pre všetky typy školstva.

Cieľom autora knihy je oboznámiť čitateľa s možnými príčinami nevhodného správania dieťaťa, žiaka a tiež uviesť koncepčné možnosti nápravy. Uvedením konkrétnych kazuistík (typických ukážok jednotlivých ťažkostí) chce povzbudiť čitateľa k realizácii čiastočných úprav technického charakteru, ale aj úprav svojho správania a postojov. Môže byť aj inšpiráciou k pochopeniu čitateľa samotného, výzvou, aby neopakoval chyby, ktorými si vo svojom vývine sám prešiel.

2. časť

Ako myslí dieťa predškolského veku

Vážnou chybou rodičov býva predpoklad, že dieťa myslí rovnakým spôsobom ako dospelý a dá sa s ním teda komunikovať štandardným spôsobom. Potom sa stane, že dieťa ich „oklame“ a oni sú presvedčení o tom, že išlo plánovanú akciu. Pravda je však niekde inde. Myslenie dieťaťa má svoj vývin a ten prináša reakcie na hony vzdialené od reakcií dospelého. Proces vývinu myslenia možno zhrnúť do nasledujúcich bodov.

Prvý krok – „Chcem mať to, čo som videl a zaregistroval.“ Dieťa netuší, že má na poznávanie sveta dostatok času a je presvedčené, že musí poznať všetko a hneď. Behá od jedného podnetu k druhému a vyberá tie najvýraznejšie, najmä živé, čo sa rýchlo menia a preto sú najzaujímavejšie.

Druhý krok – „To čo som si všimol, s tým viem aj narábať.“ Dieťa sa doslova vrhne na nejaký predmet a začne s ním experimentovať. Rodič napríklad trpí, keď vidí že dieťa búcha autíčkom o podlahu, ono je však spokojné, lebo objavilo, že s autíčkom sa dá aj búchať, nielen jazdiť. Pripadá mu to fantastické a nechápe, prečo mu v tom rodič bráni.

Tretí krok – „Keď som si to všimol a som presvedčený, že s tým viem aj narábať, chcem s tým manipulovať za každú cenu.“ Pokiaľ zostane zdroj (predmet) v zornom poli dieťaťa dostatočne dlho (čas určí miera pozornosti) vznikne fixácia. Dieťa venuje pozornosť len tomu podnetu a fixuje sa naň. Chce ho celou svojou bytosťou a pokiaľ mu je v dosiahnutí cieľa bránené, použije všetky dostupné prostriedky (všetky formy agresie) k naplneniu svojho

ciela. Rodič býva často prekvapený vitalitou, s akou dieťa bojuje a preto zneistí. To sa prejaví v mimike tváre, čo dieťa rozpozná a preto ešte viac pridá na sile - viac plače viac sa hnevá a nakoniec sa rodič vzdáva. Podnet dieťaťu poskytnete. Keď sa takáto reakcia opakuje, v mozgu dieťaťa vznikne spoj, ktorý hovorí: „Vydrž, stačí byť dostatočne urputný a svet sa ti podriadi.“ Tým sa dieťa začína učiť do života niečo omnoho významnejšie než je manipulácia s formičkami na pečenie, ktoré si matka nachystala a nechcela ich dieťaťu poskytnúť.

Naplnením prvých troch krokov je uzatvorená prvá etapa v myslení dieťaťa. Naučilo sa, že s vecami sa dá rôzne manipulovať, niekedy aj prekvapivo. Tiež si vyskúšalo, nakoľko pevní budú jeho vychovávatelia v určovaní limitov. Ak menej, mozog dieťaťa to vníma ako výhodu, nevie totiž, že sa práve zakladá na veľký, možno celoživotný problém.

Prvá etapa je u hyperaktívnych detí zafixovaná o dosť dlhšie a len pozvoľna sa posúvajú k ďalším krokom. Fixovanie podnetu na jednej strane a veľká rozptýlenosť na strane druhej z nich robia nečitateľné, nepredvídateľné a pre výchovu náročné deti.

Štvrtý krok – „Uvedomujem si a začínam so zámerným prieskumom.“ Dieťa je až fascinované podnetom a plne sa naň sústreďí. Pokiaľ už vie hovoriť a je nablízku poslucháč, dieťa nahlas myslí, pomenúva kroky a asociácie, zdieľa to, čo mu napadne pri objavovaní. Pokiaľ poslucháč nie je naporúdzi, hovorí samo k sebe, ale takto nevznikne pre ďalší život dôležitý vnem, ktorým je zmysluplnosť zo zdieľania ostatným ľuďom. Z toho pramení neschopnosť jedinca niekomu sa zdôveriť.

Piaty krok – „Pomenúvam objavované a rozmýšľam, čo by sa s tým dalo ešte robiť.“ Tento krok je základom pre tvorivosť, kreativitu. Ide o významný posun v myslení. Zapája súčasne predstavivosť, fantáziu a minulé skúsenosti dieťaťa. Vďaka malým životným skúsenostiam je v detskom veku kreativita najvýraznejšia. Nemá ešte informácie o tom, že to či ono nejde, nehodí sa, alebo je to proti pravidlám. Nie je preto od vecí, že významní objavitelia, umelci a iní vysoko kreatívni ľudia zostali vlastne po „celý život deťmi“.

Šiesty krok – „Prijímam čo počujem a zahrniem to do svojho rozmýšľania.“ Dieťa až v tomto kroku skutočne reaguje na to čo počuje a je schopné sa podľa toho správať. V skorších fázach procesu vývinu myslenia je podobná reakcia reakciou na emóciu, ktorá sprevádza verbálny prejav, nie na samotné slová.

Siedmy krok – „To čo počujem, je základ pre moju predstavivosť a podľa nej sa zachovám. Pokiaľ s tým však nemám osobnú skúsenosť, len tú počutú, nabudúce urobím tú istú chybu znova.“ Záverečný krok procesu myslenia predškolského dieťaťa už plne zaznamenáva to čo počuje. Rozvíja to uňho predstavu, ktorá sa však potrebuje oprieť o skúsenosť (obrázková kniha, hraný príbeh a pod.) Rodičia i učitelia často robia chybu v tom, keď príkazy a zákazy nechávajú len v teoretickej (slovnej) rovine. Dieťa si nevie presne predstaviť čo sa po ňom chce, preto je dôležité, aby malo i vlastnú skúsenosť alebo „ukážku“ požadovaného správania.

Uvedené stupne myslenia sa nevzťahujú ku konkrétnemu veku, skôr k aktuálnemu naladeniu dieťaťa. V zmysle vekového rozhrania je dobré počítať s tým, že trojročné dieťa je schopné dosiahnuť maximálne štvrtý vývinový stupeň myslenia, preto je zbytočné dúfať, že nás vypočuje a bude reagovať na slová, ktoré hovoríme. Staršie deti reagovať budú, len nie je isté

či v tom okamihu, ktorý si ako dospelí želáme. Tak ako aj dospelý sa chvíľu správa ako adolescent a vzápätí ako stabilizovaný dospelý, aj dieťa to má so svojimi aktuálnymi stupňami myslenia. Pri práci s deťmi je preto nevyhnutné pozorovanie a odhad, na akom stupni porozumenia sa aktuálne nachádzajú.

Spoznávanie sveta a uchovávanie informácií

Uchovávanie poznaného predpokladá uchytenie v troch bodoch: poznanie (informácia), komunikácia a čin. Dieťa v procese spoznávania sveta na mnoho vecí príde, mnoho objaví, ale to nie je všetko. Získané informácie a skúsenosti potrebuje uložiť do pamäti. Mohlo by i samo, ale pretože je sociálnou bytosťou, potrebuje informácie uložiť aj mimo seba, potrebuje komunikovať. Pokiaľ dieťa niečo spozná, potrebuje to vyskúšať a keď to vyskúša, potrebuje o tom hovoriť, komunikovať. Iný variant, dieťa niečo počuje (komunikácia), chce to skúsiť a skúsi (čin) a tak vznikne poznanie (informácia). Tretí variant, dieťa niečo vyvedie (čin) a to mu prinesie poznanie (informácia). K završeniu procesu však potrebuje o svojom čine niekomu povedať (komunikácia). Naplnením všetkých troch bodov je proces kompletný a uložený do pamäti. Dieťa je pripravené na novú aktivitu, postavenú možno na práve získanej a dôsledne uloženej skúsenosti.

Dať dieťaťu možnosť spoznávať, skúšať a komunikovať o tom je dôležité pre jeho zdravý vývin. Dieťa tak učíme nebať sa získavať nové skúsenosti, pracovať s obavami z neznámeho a zároveň poskytujeme možnosť ochrany tým, že ho upozorníme, komunikujeme prípadné riziká a nebezpečenstvá. Dieťa, ktoré možnosť komunikovať nemalo, je na tom oveľa horšie, úsilie o komunikáciu uňho stratilo zmysel. Rodičia získavajú informácie s oneskorením a často až potom, keď sa objaví problém. Výsledkom je rodičovská komunikácia vo forme vyhrážania, výčitiek a sankcií. V dieťati sa roztáča špirála nechuti zdôveriť sa a rodičia strácajú prirodzenú kontrolu nad tým, o čom a ako premýšľa.

Exekutívne funkcie mozgu

Veľmi významným nástrojom v myslení človeka je exekutívna funkcia mozgu. Zabezpečuje ju frontálny lalok a malý mozog. Jej hlavnou úlohou je usmerňovať pozornosť, dodržiavať pravidlá a riadiť činnosť od začiatku do konca. Takisto zabezpečuje sebareflexiu a celkovú organizáciu osobnosti. Porušenie tejto funkcie je hlavným atribútom detí s ADHD a ADD, teda tých ktoré majú poruchu pozornosti. Exekutívna funkcia určuje hierarchiu podnetov, poradie, toho kam bude zameraná pozornosť, čo bude realizované ako hlavné a čo bude nasledovať. Ak je táto funkcia oslabená, prichádzajúce podnety nie sú radené v logickom poradí podľa významu, ale prichádzajú živelné. Významný je aj emočný sprievod – dieťa býva precitlivené, prejavuje sa citová instabilita. Intelekt ostáva neporušený. Dohovárание na tieto deti samozrejme neplatí, nakoľko dieťa samo seba nezvláda.

Príčina tohto problému nie je jednoznačne vyskúmaná. Vieme len, že je možná úprava špeciálnym vedením a prístupom. Vekom sa problémy vytrácajú, ale pokiaľ ide o skutočný

problém s exekutívnou funkciou mozgu, úplne nezmiznú nikdy. Ťažkosti môžu nastať aj po úraze, najmä po páde dozadu na hlavu.

Agresia

Agresia nie je nič mimoriadne, nič zbytočné ani nezmyselné. Agresia je predovšetkým prejav vitálnej sily. A vitálny je každý organizmus. Snaha vymiesť agresiu je preto úplne naivná. Znamenalo by to vymiesť vitálnu silu – a teda zlikvidovať ju. Zmysel má pokúsiť sa túto silu usmerniť, aby nebola deštruktívna ale konštruktívna.

Funkcia agresie

A) Posúvať hranice – Ide o zväčšovanie psychického, prípadne fyzického priestoru. Rozšíriť teritórium svojho vplyvu napr. z detskej izby na celý byt, z maminky na ďalších členov rodiny a pod.

B) Zabezpečiť aktivitu – Človek potrebuje byť aktívny, mať činnosť. Keď nemá možnosť fyzickej aktivity, začne aspoň horúčkovo myslieť. Tým si organizmus vytvorí problém, zdroj cez ktorý môže vyjadrovať svoju aktivitu. Malé dieťa ešte nemá v takej miere túto možnosť, a tak svoju aktivitu prejavuje fyzicky, pohybom, činnosťami. V prípade nedostatku podnetov dochádza k ich hľadaniu často formou „provokovania okolia“.

C) Ochrana psychického a fyzického územia, vlastných hraníc – najdôležitejšou hranicou človeka je telo. Rodíme sa plne závislí na tom, aby sa iní našich hraníc dotýkali. Tím nás zároveň učia, kde ony telesné hranice sú. Ich existenciu si uvedomujeme vďaka príjemným, nepríjemným pocitom a vďaka bolesti. Narušenie hraníc vedie k nevyhnutnej obrane, ktorú často nazývame agresia. Agresívne správanie vzniká ako prirodzený následok ohrozenia nášho psychického, prípadne fyzického územia. Úroveň a formy tejto obrany sú plne závislé na veku, dispozícii a možnostiach jedinca. Obrana však nastať musí, buď v niektorej pasívnej až samodeštruktívnej forme, alebo vo forme expanzívnej, ohrozujúcej okolie jedinca, ktorý sa bráni.

Pokiaľ je naše telesné teritórium narušené bez výzvy a možnosti obrany, hovoríme o zneužití, prípadne znásilnení. Toto má potom vážne negatívne dôsledky na zdravie jedinca. S traumami získanými takýmto vedomým narušením našej telesnej schémy sa len ťažko vyrovnávame.

Reagovanie na bezmocnosť, pocit bezmocnosti

Zážitok pocitu bezmocnosti vzniká pri náhlom nečakanom útoku na zásadné body prežívania – telo a psychické teritórium človeka. Môže nás stretnúť v akomkoľvek veku. Čím sme mladší, tým závažnejšie dopady na život to bude mať. Následkom môže byť prepádanie pocitom bezmocnosti i na bežné podnety.

Vstupným bodom je reakcia človeka, bytosti, ktorú chápeme ako nevysvetliteľný útok. Tým sa otriasla naša sebaistota a dôvera vo vlastný úsudok. Energia, ktorá v organizme vzniká na

obranu proti útoku, sa vďaka pocitu bezmocnosti presmeruje dovnútra a prejaví sa deštruktívne. Ideálne by bolo, keby nám začalo byť zle od žalúdka a vyvrátili by sme jeho obsah, alebo by sme na mieste realizovali nejaký pohyb, klusanie alebo trasenie. Inak nastúpi pochopiteľný prudký pokles nálady a dostaví sa nebezpečné sebaobviňovanie. Myšlienky sú však slabou kompenzáciou, omnoho silnejšie sú pocity a tak sa pocit bezmocnosti premení na pocit strachu. Strach (obava) je dôsledkom pocitu bezmocnosti. Strach sa prejaví ťažkosťami s dýchaním, podlamovaním kolien, stratou vedomia – pozornosť organizmu je zameraná niekam inam než na pôvodný zdroj a tým dochádza k úľave. U detí môžeme sledovať „zatajený dych“, či inú manipuláciu s dychom, cúvanie od zdroja strachu, teda snahu schovať sa, zakrývať si tvár, schúlenie do kľbka, aby bolo čo najviac neviditeľné a pod. - biologické inštinktívne reakcie.

Typické reakcie na hnev druhých

Hnev je prirodzeným prejavom ľudskej existencie, forma ventilácie vnútorného napätia spojeného s nepríjemnými pocitmi.

Podľa typu výchovy a osobnostných dispozícií môže vyvolať zhruba tieto formy odozvy:

A) Typ obeti: vyhýbanie sa konfliktu

Obhajuje agresora a za vinníka označuje seba. Dôsledkom sú výčitky voči samému sebe – „Ja nie som v poriadku, ty si v poriadku.“ Základom pre takúto odozvu je nevedomené správanie rodičov, ktoré akoby vravelo: „Všetci ostatní sú dôležitejší než ty.“ Dospelý jedinec sa potom snaží prispôbovať všetkým na úkor vlastných potrieb. Vo vyššom veku môže viesť až k depresívnym stavom.

B) Typ útočníka

V konfliktných situáciách sa tento jedinec správa tak akoby platilo: „Ja som v poriadku, ty nie si v poriadku.“ Podlieha dojmu, že svet sa proti nemu spriahol a presviedča sám seba o svojej pravde. Býva to buď „horúci hnev“, pri ktorom je typický rýchly nástup slovného útoku, alebo „chladný hnev“ pri ktorom zasiahnutý reaguje sarkasticky, ironicky a cynicky. Nevedomovaný nácvik tohto reagovania patrí do primárnej rodiny a býva dôsledkom osobnostných dispozícií jedinca, na ktoré bolo zo strany rodičov pôsobené výrazne autoritatívne.

C) Typ strednej pozície

Vzácná forma zvládania hnevu druhých: „Ja som v poriadku, ty si v poriadku.“ Na druhého reaguje s nadhľadom, rešpektuje ho. Neprovokuje človeka ovládaného hnevom, dokáže bez vlastného zranenia počúvať ostré slová smerované na jeho osobu. Tento spôsob reakcie vychádza z vnútornej múdrosti, ktorá pramení z hlbokého a kvalitného sebaopimania ako

súčasti väčšieho celku. Mnohé techniky (asertivita a pod.) sa neúspešne pokúšajú naučiť túto formu zvládania.

D) Pasívne agresívny typ

Pôsobí tak, že svoju agresiu a hnev dokáže delegovať na ostatných. Dôsledkom je, že pôvodne kľudní jedinci sa stávajú agresívnymi a on sám, pôvodný agresor, vyznieva ako neagresívny jedinec, priam až obeť. Takíto jedinci odmietajú otvorené spory, vyhýbajú sa im, najčastejšie pomocou výhovoriek a poloprávd. Spočiatku s niečím súhlasia a vzápätí nachádzajú objektívne dôvody prečo nesúhlasiť a to realizujú. Ich reakcia je blízka typu obeť, pretože základom ich „cúvnutia“ je obava z nenaplnenia očakávania druhých. Pasívne agresívnym ľudom, deťom nerobí problém sebadeštrukcia, sebaponíženie. To nastupuje, keď nadmerná sebaľútosť nestačí, zlyháva. Hlavné znaky a zisky pasívnej agresie: - Podriadená rola, z ktorej všetko riadi, manipuluje (nie vždy vedome) a všetko mu prináša zisk. – Nevyváženosť pocitov vlastnej hodnoty a sebaaktualizácie. – Nedokáže sa plne prispôbiť ani logickým zákonom a pravidlám spoločnosti. – Často pôsobí nezrelo, detsky milo až „bláznovsky“. – Čo nemusí riešiť, odmieta riešiť, vyhýba sa zodpovednosti.

Partnerstvá pasívne agresívnych ľudí sú problematické, stráca sa autenticita oboch a vytvára sa kolúzia „hra v hre druhého“. Obaja majú dojem, že v rámci kľudu v domácnosti len hrajú jeden druhému to, čo si on želá. Deti vyrastajúce v takom prostredí mávajú dešpekt k autoritám, nedôveru k moci, zostávajú sebestredné a veľmi ťažko sa prispôbujú.

Pokiaľ sa dokážeme identifikovať v niektorom type reakcií na hnev druhého, môžeme sa pokúsiť o korekciu pomocou vlastnej vôle. Vlastný náhľad má význam najmä smerom k deťom. Tie sa veľa naučia napodobňovaním a keď vidia pokusy o zmenu u svojho rodiča, môže im táto skúsenosť priniesť mnoho pozitív, zvlášť, keď sú osobnostne disponované reagovať rovnako.

Biologickou danosťou každého organizmu je akcijschopnosť, ktorá na úrovni inštinktu velí: „Keď sa cítiš ako obeť, niečo s tým urob.“ Reakcia môže viesť dvoma smermi. Môže byť agresívna, alebo tvorivá. Svoje deti sa od mala pokúšame viesť k tvorivosti, ale pokiaľ im nedáme adekvátne limity a dovoľíme prekračovať pomyselnú spoločenskú hranicu, budú agresívne.

Neurobiologický princíp fungovania organizmu a vzniku agresie

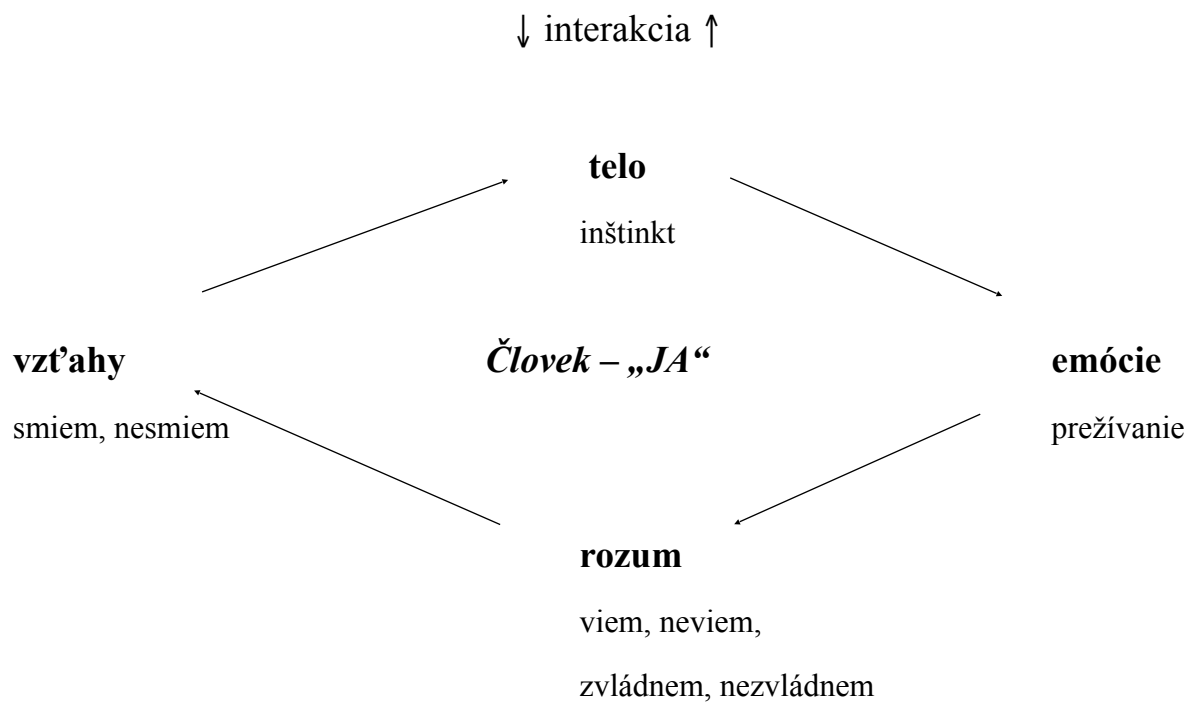
Neurobiologický model princípu a procesu vzniku agresie zahŕňa v sebe všetky zúčastnené komponenty:

Vonkajší svet

Materiálny (príroda, zvieratá, ľudia, domy ...)

Nemateriálny (atmosféra miestnosti, vietor ...)

Vonkajší svet je v neustálej interakcii s každým človekom, predáva mu podnety a vedie ho k reakciám. Komunikácia človeka s okolitým svetom je proces, ktorý začína narodením a končí smrťou jedinca. Delí sa na uvedomovanú a neuvedomovanú časť.

Telo a inštinkty

Telo, vďaka vybaveniu zmyslovými orgánmi a receptormi všetkého druhu, registruje všetko, čo sa deje vo vonkajšom svete a ako prvé vyhodnocuje či je prijatý podnet ohrozujúci alebo nie. Tak funguje inštinkt, ktorý je vďaka svojej rýchlosti najvýznamnejšou ochrannou súčasťou ľudského organizmu. Mozog je v tomto zmysle veľmi pomalý nástroj. Než niečo spracuje, inštinkt už dávno rozhodne a zareaguje.

Tréningom inštinktov je zmyslové poznávanie, teda to, že dieťa veci vidí, počuje, ohmatáva a ochutnáva. Neskôr sa pri konfrontácii so svetom dostavia i nové zážitky, pocity neistoty a rizika, taktiež napojené na telesné reakcie.

Pokiaľ dieťa žije v minime neistoty a nedostane možnosť zažiť riziko, oslabia sa jeho inštinkty natolko, že v neskoršom veku možno očakávať problémy s rozhodovaním a zníženú schopnosť začať nejakú činnosť, ktorú organizmus vyhodnotí ako rizikóvu. Toto je dôsledkom pohodlného života v blahobyte, ktorý oslabuje našu základnú výbavu biologických telesných schopností.

Emócie a ich úloha

Pokiaľ podnet z vonkajšieho sveta telo vyhodnotí ako neohrozujúci, signál pokračuje ďalej a získava „emóciu“ – energetický náboj, ktorý rozhodne, ako budeme podnet ďalej

spracovávať. Záleží na tom, či je podnetu priradená emócia chápaná ako príjemná, nepríjemná alebo ambivalentná. Na základe toho budeme o nej rozmýšľať a taký postoj k nej zaujmeme do budúcnosti.

Rozum – racionálna analýza

Potom, čo signál prešiel fázou inštinktívnej reakcie a získal emocionálny náboj, prichádza do priestoru „rozumu“. Racionálnou analýzou organizmus vyhodnocuje akú má s daným podnetom skúsenosť, čo o ňom vie, nakoľko je alebo môže byť prospešný a k čomu je využiteľný, či sa oplatí ním zaoberať a pod. Táto analýza je iná v tom, že získané informácie sú porovnávané s tým, čo už bolo zažité a sú ukladané do pamäti. Stávajú sa podkladom pre ďalšiu analýzu rovnakého či podobného podnetu. Porovnávanie rozhodne o tom, v akej podobe bude podnet spracovaný v poslednej fáze, ktorou je „vzťahová korekcia“.

Vzťahy – vzťahová korekcia

Človek je sociálna bytosť a preto je nutné zachovávanie spoločenských pravidiel a noriem. Vzťahová korekcia je akýmsi sitom, miestom v mozgu, kde organizmus vyhodnocuje, čo je a čo nie je vhodné zdieľať a v akom čase je najlepšie informáciu, ktorá ním prešla, vypustiť opäť do vonkajšieho sveta. Behom celého prechodu informácie organizmom dochádza k významným procesom a možnej premene pôvodného podnetu. Tým, že spracovaný podnet vrátíme späť do vonkajšieho sveta, je celý proces ukončený. Informáciu môžeme vyjadriť mnohými spôsobmi, vždy však s pomocou tela, telesných orgánov – rečou, hlasom cez ústa, hlasivky, gestami, písmom cez ruky, nohy, výrazom tváre cez mimické svaly atď.

Postup a vznik agresie v neurobiologickom modeli

Agresia je prirodzeným prejavom vitálnej sily, života. Jedno konkrétne správanie môže byť za istých okolností hodnotené ako normálne, ale za iných ako neprípustná agresia. Všetko závisí na prostredí a čase, v ktorom sa dej odohráva. Obmedzenie spontánnej aktivity spôsobuje najčastejšie „vzťahová korekcia“. Organizmus vyhodnotil, že v danom čase je vyjadrenie späť do vonkajšieho sveta nevhodné. Tok informácie bol zastavený, ale energia nezmizla, ostala v organizme presne podľa zákona o zachovaní energie, len zmenila formu. Vrátila sa späť do oblasti racionálnej analýzy a tá znovu vyhodnocuje, či existuje iná možnosť ako prekonať bariéru vzťahovej korekcie. Ak sa to nepodarí, vracia sa energia o ďalší stupeň späť k emočnej časti. Tu, pri vzniku agresie, získava veľmi negatívny náboj. Pokiaľ nie je ani naďalej postup energie usmernený racionálnou analýzou, prerazí energia späť do tela ale inou stranou. V tele sa energia buď rozloží a zaťaží orgány (čo je základ pre psychosomatické ochorenia), alebo dôjde k menej kontrolovanej expresii – vyjadreniu do vonkajšieho sveta s omnoho menšou „cenzúrou“. Jedinec potom kričí, zúri, rozbíja alebo inak ničí. Keď energiu takto presunie mimo svoje telo, po jej odplavení nedokáže ani sám sebe zodpovedne povedať, prečo sa správal práve takto. Jeho správanie totiž riadil inštinkt, ktorý vyhodnotil podnet ako ohrozujúci a spustil obrannú reakciu formou demonštrovania sily orientovanú von

z organizmu človeka. Pre schopnosť zvládať agresiu, pre silu vzťahovej korekcie, hrajú významnú úlohu dispozície človeka, prežitá trauma a výchova.

Pochopenie vzniku agresie, prijatie faktu, že je to zákonitý jav, že ide vždy o obrannú reakciu organizmu, je zásadné pri práci s deťmi i dospelými. Len tak môžeme aspoň do istej miery zaručiť, že expresívne reagovanie druhých nás nebude ohrozovať tak, že nastúpime cestu aktívnej obrany, ktorú ostatní nazývajú agresiou. Prvým krokom k tomuto cieľu je pochopenie prirodzenosti a zmysluplnosti prechodu impulzu ľudským organizmom.

Správanie detí v MŠ a vnútrodruhovú agresia

Vnútrodruhovú agresia je prírodný mechanizmus, ktorý funguje nezávisle na tom, či ju človek prijíma kladne, alebo záporne. Je to zásadný prírodný princíp, ktorý má za cieľ evolučne kvalitné pokračovanie existencie druhu. Na úrovni zvierat tento mechanizmus chápeme a racionálne prijímame.

U najinteligentnejších opíc sa bežne vyskytuje správanie, ktoré ľudia nazývajú šikanovanie. Objavuje sa v období, kedy skupina nemá o nič núdzu, má dostatok jedla a tým pádom sa jej členovia vzájomne menej potrebujú. Bolo by naivné si myslieť, že u ľudí sa vnútrodruhovú agresia nevyskytuje. Tento fenomén je podstatou dravosti, radosti z kolektívnych športov. Nie je príliš veľký rozdiel medzi futbalovými fanúšikmi ktorí broja proti fanúšikom druhého tímu a tlupou opičích samcov.

Keď sa zamyslíme nad prirodzenosťou existencie materskej školy, musíme uznať, že ide o prírodnú anomáliu. Je veľmi nepravdepodobné, že by sa v dávnej histórii ľudstva pravidelne stretávalo cez 20 detí s takým malým vekovým rozptylom. Anomálne podmienky teda vyžadujú anomálne správanie. Prirodzené by bolo, keby sa vytvorila hierarchia medzi deťmi podľa prírodného pravidla – podľa sily. Kooperácia viacerých detí je iba výsledkom snaženia pani učiteliek. Nič prirodzené. Akonáhle učiteľka z priestoru odíde, začne sa spolupráca rozpadáť. Často sa stáva, že rodičia sú prekvapení informáciou od pani učiteľky, že ich dieťa sa správalo agresívne. Zaskočený rodič sa zmôže na obranu: „To nie je možné, takto sa doma nikdy nespráva.“ Pravdu majú rodičia i pani učiteľka. No jednako zostáva faktom, že deti je potrebné sformovať v kolektívnom zariadení tak, aby si na seba zvykli a v budúcnosti dokázali spolupracovať. Čaká ich totiž minimálne desať rokov školskej dochádzky.

Základom pre správanie detí v kolektívnych zariadeniach je kombinácia viacerých príčin. Od „zákona džungle“ ktorý dieťaťu velí, že prežije len najsilnejší, po dosycovanie rôznych sociálnych potrieb, ktoré nie sú dostatočne saturované v rodine.

Agresia medzi rovesníkmi a jej delenie

Agresívne správanie nie je nový fenomén medzi deťmi, novým prvkom je však intenzita a brutalita. Môžeme špekulovať, že ide o dôsledok súhry viacerých faktorov: blahobyt, absencia kvalitných vzorov, negatívne vzory z PC hier, znížená schopnosť vzájomnej

komunikácie, zvyšujúca sa individualizácia, degradácia hodnôt ľudskosti, preferovanie výkonnosti a dravosti a ďalších.

Agresiu ako negatívny prejav v kolektívnych zariadeniach je potrebné riešiť adekvátne a nehádzať všetko do jedného vreca. Základom je kvalitné rozdelenie agresívnych prejavov, kde každé vyžaduje špecifické riešenie:

Individuálna agresia – Spravidla je vyvolaná jedincom, ktorý je vnímaný ako konfliktný, agresívnejší, pretože máva spory s viacerými spolužiakmi. Ostatní toto správanie viacmenej tolerujú, pretože nie je ničím novým, obyčajne si vytvára vlastný stereotyp. Má základ v prirodzenej vnútroruhovej agresii a preto ju nemožno zo škôl úplne vymiesť.

Skupinová agresia – Ide o negatívny vzťah viacerých jedincov skupiny k jednému či niekoľkým rovesníkom, obetiam. Dôvody sú často konkrétne a krátkodobé. Trvá maximálne tri mesiace a potom si skupina nachádza novú obeť. Je možné pomerne rýchlo stav zlepšiť, ak sa rieši.

Šikanovanie – Prejavuje sa negatívnym vzťahom jedinca, či skupiny ku konkrétnemu žiakovi. Ide o skrytý, dlhodobý jav, ostatnými členmi tolerovaný. Obeťou žiak ostáva dlhšie než tri mesiace, niekedy viac ako rok. Vyriešiť ju je najzložitejšie. Unáhlené riešenia ju často len vysunú mimo budovy školy.

Súčasnosť chápe vnútroruhovou agresiu vo všetkých troch formách ako problém, ktorý je dôsledkom individualizácie, tú si môžeme dovoliť vďaka blahobytu – Ľudia i deti sa „menej potrebujú“.

Voľné spracovanie a preklad z českého originálu „Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku“ (str. 29 - 62) – Mgr. Eva Mrláková Vojtková, psychologička CPPPaP DS